

Ε. Μ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΒΑΣΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ *CORPUS HIPPOCRATICUM*
ΚΑΙ ΝΟΣΟΓΟΝΑ ΚΑΤ' ΑΥΤΟ ΑΙΤΙΑ*
ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ
ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Corpus Hippocraticum: διὰ τούτου ἐννοοῦμεν συλλογὴν ἔργων ἢ μᾶλλον τὰ διασωθέντα τῆς βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς τῆς Κω: πολύτιμα γραπτὰ, δεδημοσιευμένα ἢ μὴ, διαφόρων ἡμερομηνιῶν ἢ σχολῶν, περὶ ἰατρικῶν ἢ συγγειῶν θεμάτων, ἰατρικὰ ἀρχεῖα καὶ σημειώσεις διδασκάλων τῆς σχολῆς, κυρίως ἀδημοσίευτα, βιβλία ἄνευ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος καὶ ἀξίας, τὰ ὅποια συνέπεσε νὰ εὐρεθῶσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. ἔστι δὲ ταῦτα μείγμα ποικίλον χωρὶς ἐσωτερικοῦ τινὸς δεσμοῦ πλὴν τοῦ κοινοῦ τύπου τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου· παρουσιάζει πῃ τὰς μεγίστας δυνατὰς ἀποκλίσεις ὕφους καὶ τὰς πλέον ἐμφανεῖς ἀντιφάσεις περιεχομένου. τοῦλάχιστον ἑκατὸν ἢ καὶ τριακόσια ἔτη χωρίζουσιν, ὅπως θέτει τοῦτε ὁ W.H.S. Jones, τὰ πρῶτα ἀπὸ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ *corpus*. ὁ Διοκλῆς ἐγνώριζε τοὺς ἀφορισμούς, ὁ Κτησίας πιθανὸν τὸ περὶ ἀγγῶν, ὁ Μένων ἀσφαλῶς δύο ἢ τρεῖς πραγματείας καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παραθέτει ἐκ τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου ἀποδίδων τὸ ἔργον τῷ Πολύβῳ.¹

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ Ἱπποκράτης ἦν εἷς τῶν Ἀσκληπιαδῶν· τίνες ὅμως ἦσαν οἱ Ἀσκληπιάδαι; ὁ Θεόγνις εἶναι ἐν μέρει διαφωτιστικὸς λέγων, 432:

εἰ δ' Ἀσκληπιάδαις τοῦτο γ' ἔδωκε θεός,
ἰᾶσθαι κακότητα καὶ ἀτηρὰς φρένας ἀνδρῶν,
πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους ἔφερον·

* Ἄρθρον ἀναγνώσθην παρὰ τῷ Γ' Συμποσίῳ Κλασικῶν Σπουδῶν τοῦ τομέως Κλασ. Φιλολογίας τοῦ Παν/μίου Ἰωαννίνων, τῇ 4η - 5 - 2004.

1. Βλ. W.H.S. Jones, *Hippocrates*, «General Introduction», (Loeb) V. 1, 1923 repr. 1962, p. xxviii.

Δωδώνη: Φιλολογία 33 (2004) 45-55

ἐν τούτῳ δ' ὑπαινίττεται, ὡς φαίνεται, μίαν συντεχνίαν ἀσκουμένων ἰατρῶν, ἣτις ἐξείλιχθη ἴσως ἐκ μιᾶς κατὰ κληρονομίαν οἰκογενειακῆς ομάδος, τρόπῳ τινὶ παραλλήλως φερομένης πρὸς τοὺς Ὀμηρίδας, τὴν οἰκογένειαν ποιητῶν ἐλκόντων τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀρχικῶς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ προσφερόντων τὸ ὄνομα οἰωδῆποτε δημοσίῳ ἀπαγγελεῖ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων.

Ἡ ἐκ παραδόσεως ὑπόστασις τοῦ ἱατροῦ - συγγραφέως Ἱπποκράτους ἤρχισε κλονιζομένη ἐγκαίρως τὸν 19ον αἰῶνα, ὅτε ἱατρός τις τῆς Lille ἐδημοσίευσε τὴν Θέσιν ὑπὸ τὸν τίτλον *Dubitaciones de Hippocratis vita, patria, genealogia, forsan mythologicis, et de quibusdam eius libris multo antiquioribus quam vulgo creditur*, ἐν συνεχείᾳ ὁ Wellmann καὶ ὁ Wilamowitz, ὁ Jones καὶ ἄλλοι συνετάχθησαν αὐτῷ. πάντα τὰ Ἱπποκράτεια συγγράμματα τυγχάνουσιν ἀνώνυμα, καὶ ἐξωτερικαὶ μαρτυρίαι ἢ ἐσωτερικαὶ ἐνδείξεις κρίνονται ἀνεπαρκεῖς ὅπως φωτίσωσι τὴν σκιώδη μορφήν τοῦ Ἱπποκράτους τῆς παραδόσεως καὶ ταυτίσωσι ταύτην μετὰ τοῦ συγγραφέως ἔτι καὶ τῶν πλέον ἀντιπροσωπευτικῶν ἔργων τοῦ *corpus*, τοῦ ἰδίου προφανῶς ὑποστηρικτοῦ μιᾶς συνεποῦς ἐπιστημονικῆς θέσεως, θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς, ἀπηλλαγμένης δεισιδαιμονιῶν καὶ φιλοσοφικῶν θεωρήσεων (*a priori*), αὐστηρῶς ἐπὶ ἐμπειρικῆς λογικῆς καὶ ἀπτῶς δεδομένου χαρακτῆρος. τὰ ἔργα ταῦτα εἰσὶν: 1) προγνωστικόν, 2) περὶ διαίτης ὁξέων, 3) ἐπιδημίαι I καὶ III, 4) ἀφορισμοί, 5) περὶ ἀγμῶν συμπεριλαμβανομένων τῶν περὶ ἄρθρων καὶ μοχλικόν, 6) περὶ τῶν ἐν κεφαλῇ τραυμάτων καὶ 7) παρὰ τὰς μᾶλλον προχειροὺς καὶ ἀνευ ἐγγυήσεως γενικεύσεις, περὶ ἀέρων ὑδάτων τόπων.

Οὕτως, «Ἱπποκράτης», πρὸ τοιαύτης ἀβεβαιότητος, καθίσταται ἐν πράξει ἀπλῶς ἐν σύντομον μέσον ἀναφορᾶς τοῖς ἐγνωκόσι τὸ πρόβλημα.

Ὁ πυρὴν τοῦ ἔργου φέρει ἀναντιρρήτως τὴν σφραγίδα ἐξεχούσης τινὸς φυσιολογίας παραλαβούσης πολλὰ καὶ παραδούσης πολλῶ πλείω ἐν σχέσει πρὸς ἓνα θησαυρὸν ἐμπειρικῶς ἐξηκριβωμένων γνώσεων συγκεραυνουσιῶν τὰς βελτίους θέσεις τῶν ἱατρικῶν σχολῶν (Κνίδου καὶ Ἰταλίας) καὶ τάσεις πρὸ καὶ συγχρόνων κατὰ τρόπον αὐστηρῶς ἐπιστημονικόν — ἐστραμμένων πρὸς συγκεκριμένα ἀτομικὰ καὶ πραγματικὰ δεδομένα — ἀπολύτως μεστῆ, σαφεῖ καὶ ἀκριβεῖ διατυπώσει δείγματος Θουκυδιδείου.

Κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης βασικῶν ἔργων τοῦ Ἱπποκράτους, διαπιστοῖ τις ὠρισμένας θεμελιώδεις ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται τὸ σύστημα θεωρητικῶς καὶ ἀκολούθως κατευθυντηρίου τῶν χειρισμῶν πρακτικῶς, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀντιμετωπίσεως τοῦ ζητουμένου, τῆς νόσου:

Αἱ νόσοι ἀκολουθοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὠρισμένην τινὶ πορείᾳ οὕτως εἰπεῖν φυσικῇ· ταύτην ὁ ἱατρός ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἐπακριβῶς, ὥστε νὰ κρίνῃ

περὶ τῆς ἐκβάσεως, ἐὰν ἀποβῆθι θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ, ἐπιζήση ἢ ἀποβιώση ὁ ἀσθενής, ὅπερ ἄλλως ἀποτελεῖ τὴν πρόγνωσιν, ἢ προσδίδεται πρὸ παντὸς ἔμφασιν.

Αἱ νόσοι προκαλοῦνται ὑπὸ τινος διαταραχῆς, ὡς εἰκάζομεν, ποσοτικῆς ἢ καὶ ποιοτικῆς, διασαλεύσεως τῆς ὑφισταμένης ἰσορροπίας τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ σώματος. ἡ διαταραχὴ αὕτη σχετίζεται ἐκτὸς ἄλλων καὶ πρὸς ἀτμοσφαιρικὰς καὶ ἐν γένει κλιματικὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ φύσις ἐξ ἰδίων μέσων ἢ τρόπων, μηχανισμῶν ἢ δυνάμεων, ἀφ' ἑαυτῆς ἐνεργεῖ οὕτως, ὥστε νὰ ἄρῃ τὴν προκύψασαν ἀνωμαλίαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν προτέραν ὁμαλὴν φυσικὴν τάξιν, ὡς τοῦτο διαφαίνεται, δι' ἐπενεργείας τῆς ἐσωτερικῆς θερμότητος, ἢ καὶ πέπτει ἢ κοινῶς πέπτει, χωνεῦει τοὺς ὠμούς χυμούς τοῦ σώματος: φλέγμα, χολήν, ὑδατῶδες ἐν τῷ σώματι ὑγρόν, σίελον, αἷμα κ.ἄ. καταστάντα ἀκάθαρτα συνεπεία τῶν ἐπενεχθεισῶν μεταβολῶν καὶ ἄλλως ἐκληπτέα ὡς νοσογόνα αἰτία ἢ οὐσιώδης/-δεις κρίκος/-κοι ἀλυσιδωτῆς αἰτιότητος τῆς πρὸς πέψιν, κρίσιν, κρᾶσιν πορείας ἢ κινήσεως.

Διαπιστοῦνται στάδια ἢ σταθμοί, κρίσιμοι ἡμέραι καθ' ὠρισμένας ἡμερομηνίας, ἐμφαίνοντα τὴν ἀκμὴν τῆς μάχης μεταξὺ τοῦ πρότερον δυνάμει καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐνεργεία ἢ πράξει διαθεσίμου καὶ ἐπιδεικνυομένου φυσικοῦ σθένους ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς φορᾶς τῆς ἐπιχειμένης νόσου ἀφ' ἑτέρου, ὅτε οὕτως ἢ ἄλλως κρίνεται ἢ ἡ νίκη ἢ ἡ ἥττα, τὸ σημεῖον στροφῆς πρὸς σωτηρίαν ἢ πρὸς θάνατον, ὅπερ τρόπῳ τινὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προδηλοῖ τῷ ἐπαίοντι τὴν ἔκβασιν — τοῦτ' ἔστι πρόγνωσις.

Ἡ φύσις ἐὰν ἐξέλθῃ νικηφόρος, αἱ συσσεσωρευμέναι ἐν τῷ τόπῳ ἀκαθαρσίαι ἀποβάλλονται εἴτε διὰ τῶν φυσικῶν ὁδῶν (πρωκτοῦ, οὐρήθρας, δέρματος ἢ πνευμόνων) εἴτε δι' αἰμορραγίας, ἢ ἀποστάσιος, ἀποστήματος, ἢ ἐμπυήματος, ἐμπυήσεως· ἐὰν ἡ μεῖζις τῶν ὠμῶν στοιχείων, πέψις (χώνευσις), κρίσις, κρᾶσις δὲν λάβῃ χώραν καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι δὲν ἐξαλειφθῶσιν, ἀλλὰ παραμείνωσι καὶ κατακλύσωσι τὸν ἀσθενῆ, ἐπέρχεται ὅσον οὕπω ὁ θάνατος.

Ὁ ἰατρὸς κατὰ τὰ Ἱπποκράτεια ἀξιώματα ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ὡς ἄριστα τὰ τῆς διαταράξεως τῆς φυσικῆς πορείας, εἰ δυνατόν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ πρὸ τῶν νοσηρῶν συμπτωμάτων: ἀντιδράσεις, μέσα ἢ μηχανισμούς, ἅπερ κατὰ κανόνα ἀντιτάττει ἔναντι τῆς νόσου, ὥστε οὗτος νὰ ἐξομαλύνῃ καὶ διασφαλίσῃ πάσας ἐκείνας τὰς προϋποθέσεις, κατὰ τὸν Ἱπποκράτη κυρίως διὰ διαίτης ἢ «φαρμάκων», ἀντιδότην καὶ πάντων τῶν ἄλλων θεραπευτικῶν μέσων, ἅτινα καθ' ἡμᾶς ἔχει διαθέσιμα ὁ σύγχρονος ἰατρός, δι' ὧν ἡ φύσις ἐπανέρχεται θᾶπτον, ῥᾶον καὶ ἀσφαλέστερον εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ὁμαλότητα.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐπιδέχονται εὐρείαν συζήτησιν καὶ τινες ἔτυχον ἀπὸ πολλοῦ δυσμενῶν σχολίων καὶ δριμείας κριτικῆς. Ὁ

M.S. Houdart,¹ Γάλλος Ιατρός ἐν ἔτει 1836, κατηγορεῖ τὸν συγγραφέα τῶν ἐπιδημιῶν ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς προγνώσεως παραμελεῖ τῶν τῆς διαγνώσεως καὶ θεραπείας τοῦ ἀσθενοῦς· οὐδεμία προσπάθεια καταβάλλεται ὅπως ἐντοπισθῇ ἡ ἔδρα τῆς νόσου καὶ ἐξιχνιασθῇ ἡ πραγματικὴ αὐτῆς αἰτία· ἡ προσοχὴ κυρίως κατευθύνεται πρὸς ἐπιφανειακὰ συμπτώματα, ἐν ᾧ προξενεῖ, ἂν μὴ τι ἄλλο, δυσφορίαν, παρὰ τὸ ἐπιδεικνυόμενον ἐνδιαφέρον, ἢ μᾶλλον πεπορωμένη στάσις ἐνὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θεατοῦ πρὸς τὸν ἀσθενῆ.²

Ἐν τῇ κριτικῇ ταύτῃ ὑπάρχει δόσις τις ἀληθείας. εἶναι ἴσως ἐπόμενον ὅτι ὁ Ιατρός, μετὰ ἑκαντοντάδας (ἢ ἔτι καὶ χιλιάδας) ἀσθενῶν, ὑφίσταται εἰδὸς τι συναισθηματικῆς ἀμβλύνσεως. συνεπεῖα τούτου ἀποστατεῖ τοῦ πάσχοντος. ἐπὶ πλέον δὲ τὸ ἐπαγγελματικὸν καθῆκον καθίστησιν αὐτὸν συγκρατημένον· πλὴν γὰρ τοῦ θεράποντος, ἐξ ἀνάγκης διαρκοῦς ἐνημερώσεως ἐπὶ τῶν ἐξελίξεων τῆς ἐπιστήμης, ὡς ἐρευνητῆς, ἠφείλει ὄντως νὰ συγκεντροῦται ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, πέραν τοῦ πάσχοντος· τοῦτο δ' ἐστὶ κυρίως ἡ νόσος, τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἐνὸς ἐπιστήμονος συγγραφέως. ὁ ἄλφα ἢ βῆτα ἀσθενῆς εἶναι ὁ τυχὼν φορεὺς αὐτῆς· ἀφ' ἑτέρου, παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἐκτίθενται ἐν λεπτομερεῖα τὰ ἐπὶ τούτῳ ἐν χρήσει θεραπευτικὰ μέσα, οὐδὲ μετὰ σαφηνείας ἢ ὀληνοσηλεία, ἴσως διότι ἐκλαμβάνονται ὡς μᾶλλον παγίως δεδομένα ἢ αὐτονόητα τῷ τότε ἀναγνωστικῷ κοινῷ, διαφαίνονται ἐν τούτοις ἐν πλείσταις περιπτώσεσι τόσον ἐν ταῖς ἐπιδημίαις καὶ τῷ περὶ διαίτης ὀξέων ὅσον καὶ τῷ περὶ παθῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

Σοβαρωτέρα τυγχάνει ἡ κριτικὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν, ἢ φύσιν μόνη εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν θεραπείαν καὶ ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ Ιατρός δύναται νὰ πράξῃ καταλήγει εἰς διευκόλυνσιν, εἰ ἔμπειρός ἐστι καὶ ἐπιδέξιος, τοῦ ἔργου αὐτῆς, ἢ τὸναντίον εἰς παρεμποδισμόν, εἰ ἄπειρός τε καὶ ἀδέξιος.

Ἐν ὀλικῇ ἐκτιμῆσει αὕτη ἡ μᾶλλον δογματικὴ θέσις υἱοθετεῖται ὑπὸ τῆς συγχρόνου Ιατρικῆς ἐπιστήμης ὡς ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἀλήθεια· οὐχ ἤττον ὁμοῦς τὸ ἐρώτημα ἐν συνεχείᾳ μεταπίπτει εἰς: ἐξετέλεσεν ὄντως ὁ Ιατρός πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ὑπηρετῶν τὴν φύσιν καὶ ἐνεργῶν οὕτως καὶ ἐπεμβαίνων, ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς σημεῖον ἐλέγχου αὐτῆς; ἢ ἐπέμβασις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἄρα γε οὐσιαστικὴ ἐν ὄψει τῶν διαθεσίμων Ιατρικῶν μέσων καὶ τοῦ ἕως τότε ἐπιτετευγμένου ἐπιπέδου γνώσεων θεωρητικῶν τε καὶ πρακτικῶν;

1. *Études historiques et critiques sur la vie et la doctrine d' Hippocrate et sur l' état de la médecine avant lui*, Paris et Londres.

2. W.H.S. Jones, *ibid.* p. XVIII, «Houdart was but following the example of Asclepiades, the fashionable physician at Rome in the first century B.C., who called the Hippocratic treatment a 'meditation upon death'.»

Συγκεκριμένως, τῷ συγγραφεῖ - ἰατρῷ τοῦ *περὶ διαίτης ὀξέων* προσιτὰ καὶ ἐν χρήσει ἦσαν:

καθαρτικά, φάρμακα ἐλατήρια, ἐμετικά.

θερμάσματα, καταπλάσματα ('κομπρέσσαι'), γλιάσματα καὶ λουτρά.

διαιτητικά: ὀρός καὶ γάλα· (ρύφήματα καὶ ποτήματα), χυλός, (ύγρό, χυμός) καὶ πτισάνη (σοῦπα) ἐκ κριθῆς.

οἶνος: γλυκός, οἰνώδης, λευκός, μέλας· μελίκρητον καὶ ὕδωρ καὶ ὀξύμελι.

φλεβοτομία, ἀφαίρεσις αἵματος ἐκ τῆς τμηθείσης φλεβός (δι' ἐγχειρη-
τικῆς ἐπεμβάσεως) — ἀφαίρεσις συσσωρευθέντος ὕδατος.

Ἐν προκειμένῳ, ὅπως ἀνέκαθεν, ἐπιδιώξις τῆς ἰατρικῆς ὡς τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἔχει ὀπωσδήποτε ὑπάρξει ἢ οἰψδήποτε τρόπῳ καὶ μέσῳ ἀνακού-
φισις τοῦ πόνου, πέραν τῆς ὑγείας, τοῦ ἀπωτέρου καὶ τελικοῦ στόχου·
ἐκληπτέα οὖν καὶ ἐνταῦθά που ἢ χρήσις ἡρεμιστικῶν τε ἢ καὶ κατα-
πραῦντικῶν μέσων καὶ βεβαίως ἢ διαφύλαξις τῆς ἡσυχίας τοῦ ἀσθενοῦς.

Πολλὰ τῶν διαθεσίμων μέσων τῶν τελευταίων χρόνων ἦσαν, φυσικῶ τῷ
λόγῳ, ἄγνωστα παντάπασι τόσον τοῖς ἀρχαίοις ἰατροῖς ὅσον καὶ τῷ Houdart, ἐν ᾧ τινες ἔτι καὶ νῦν συμπεριφέρονται ἐν γένει ἀναλόγως ἐν περιπτώσει
ἰλαρᾶς, γρίπτης ἢ ἄλλων ἀπλῶν ἐκ ψύχους ἀσθενειῶν.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἢ χημεία, τὸ μικροσκόπιον, αἱ ἀκτῖνες X (-Rays),
Laser, παντοῖα μηχανήματα, ἰατρικοὶ ἐξοπλισμοί, τελειότεροι καὶ ἀκριβέ-
στεροι, καὶ ἡ τέχνη περιθάλψεως ἔχουσιν ἐξασφάλιση ἡμῖν πάμπολλα μέσα:
ἀντιπυρετικά, ἀναισθητικά, δραστικὰ ἡρεμιστικά (drugs), προστατευτικά
ἐμβόλια καὶ τόσους ἄλλους τρόπους κατευνασμοῦ τοῦ ἄλγους, νοσηλείας καὶ
μάλιστα ψυχαγωγίας, ὥστε νὰ καθιστῆται εὐλογος ὁ ἰσχυρισμὸς περὶ ἐπανα-
στατικῶν καὶ ἀλματώδων ἐξελίξεων.

Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν ἀρχῶν τὰ ὀξύτερα καὶ πλέον φλέγοντα, τὰ διηνε-
κῶς ἀπασχολοῦντα ἕκαστον, καταλήγουσιν εἰς πάνθ' ὅσα διαταράττουσι τὴν
φυσικὴν ὁμαλότητα, τὴν ἰσορροπίαν τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ σώματος,
τὴν ὑγίειαν· ἢ ἄλλως, βραχεῖ τῷ λόγῳ, εἰς τὰ νοσογόνα αἰτία. Ἴσως ὁ ὀρος
αἰτία ἢ αἰτιον ἐν τῷ ἐνικῷ ἐπὶ τὸ μᾶλλον προκαταλαμβάνει, ὡς ἐὰν προῦκκειτο
περὶ ἀπλοῦ τινος· ἀντιθέτως, τυγχάνει περὶ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς δυσκό-
λων τῷ προσδιορισμῷ παραγόντων διαφευγόντων τὸν ἀκριβῆ ἢ καὶ ἀποκλει-
στικὸν ἐντοπισμόν, ἔτι δὲ πλέον τοῦ ποσοτικοῦ / ποιοτικοῦ βαθμοῦ / τάξεως
συνεισφορᾶς / συμμετοχῆς, προξένων τῶν οἰονεὶ ἀπτῶν συμπτωμάτων, οἷτι-
νες συνδιαπλέκονται τῇ οὕτως εἰπεῖν ἀλυσιδωτῇ αἰτιότητι· τῇ δ' οὖν εἰσι μὲν
οἱ ἀναφαίνονται ὡς ἀναγκαῖαι συνθῆκαι, μείζονος βαρύτητος, *sine quibus
non*, εἰσὶ δ' οἱ ἕτεροι, ὡς σύνδρομοι ἢ συνακόλουθοι, ἥττονος μὲν σημασίας
κατ' ἀτομικὴν συμβολῆς ἔποψιν, συλλήβδην δ' οὗτοι, ἐν ἀνταποκρίσει καὶ
συνδυασμῷ, ἐγγυῶνται τὴν τελεσφόρησιν τοῖς πρώτοις καὶ συνεπῶς ἐξασφα-

λίξουσι τὴν ἐπάρκειαν τοῦ συνόλου πρὸς κατὰ φύσεως νόμον ἀποτέλεσμα. ἀγνοοῦμεν κατ' οὐσίαν τὰ πλείω (περὶ τῶν αἰτίων) τῶν προκαλούντων τὴν ἰωσιν, τὸν καρκίνον, τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος τὴν γνωστὴν ὡς AIDS καὶ πλειστάκις ὁμιλοῦμεν μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ κύκλω, ἕως οὗ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐλπίδος ἢ γνῶσις καταστῆ σαφεστέρα — ἴσως ὁμως οὐδέποτε ὄντως σαφῆς εἰς βαθμὸν εὐκτέου ὁρίου ἐν θεωρίᾳ — ἐν πράξει γε δῆπου γόνιμος καὶ ἱκανή.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ προβληματισμοῦ τούτου χρῆσιν τοῦ ὄρου νοσογόνα αἰτία ποιούμεθα ὑπερδηλοῦντες δι' αὐτοῦ ὄλους ἐκείνους τοὺς παράγοντας, οἵτινες εὐθύνονται διὰ, ἢ προκαλοῦσι, τὴν διατάραξιν τῆς ὁμαλότητος τῆς καταστάσεως, τῆς συνήθους ἢ παγίας συμπεριφορᾶς / λειτουργίας ἀτόμου / ὀργάνου, ἄλλως χαρακτηριζομένης ὑγιоῦς καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἀνεπιθυμητῶν συμπτωμάτων, ἐν ἄλλαις λέξεσι νοσηρᾶς.

Ἡ πλέον σαφῆς καὶ μᾶλλον ὠλοκληρωμένη θέσις ἐν τῷ *corpus* ἐκτίθεται ἐν ἀρχῇ τοῦ περὶ παθῶν 1 καὶ ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Νοσήματα τοῖσιν ἀνθρώποις ἅπαντα γίνεται ὑπὸ χολῆς καὶ φλέγματος. ἢ δὲ χολῆ καὶ τὸ φλέγμα τὰς νούσους παρέχει ὅταν ἐν τῷ σώματι ὑπερυγραίνηται. ἢ υπερξηραίνηται. ἢ υπερθερμαίνηται ἢ υπερψύχηται, πάσχει δὲ ταῦτα τὸ φλέγμα καὶ ἢ χολῆ καὶ ἀπὸ σίτων καὶ ποτῶν, καὶ ἀπὸ πόνων καὶ τραυμάτων, καὶ ἀπὸ ὀσμῆς καὶ ἀκοῆς καὶ ὄψιος καὶ λαγνείας, καὶ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ τε καὶ ψυχροῦ· πάσχει δέ, ὅταν τούτων ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἢ μὴ ἐν τῷ δέοντι προσφέρηται τῷ σώματι, ἢ μὴ τὰ εἰωθότα, ἢ πλείω τε καὶ ἰσχυρότερα, ἢ ἐλάσσω τε καὶ ἀσθενέστερα.

Τὸ φλέγμα καὶ ἢ χολῆ εἶναι προφανῶς δυνάμει νοσογόνα· ὡς πράξει δὲ ἔχουσι καταστῆ (φέρονται ἐν αὐτοῖς συνειλεγμέναι) ἀκαθαρσίαι ἢ εἰσιν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον φορεῖς αὐτῶν μετοξ' ἄλλων χυμῶν, ὡς τὸ σίελον (ὅπερ οὐκ ἐντοπίζεται μόνον ἐν τῷ στόματι καὶ τοῖς πνεύμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ σώματος· ἐν τῷ περὶ παθῶν 7 ἀναγιγνώσκωμεν:—ὡς τὸ σίελον ἀνακαθαίρηται ἀπὸ τοῦ πλευροῦ—, τὸ πύον, τὸ αἷμα ἐν περιπτώσει τραύματος ἢ πτώσεως (ib. 34: φύματα πάντα ὅσα φύεται, ὑπὸ φλέγματος ἢ αἵματος φύεται. εἰ γὰρ ὑπὸ φλέγματος... ὅταν ὑπὸ τραύματος ἢ πτώματος — πτώσεως — ἀθροισθῇ)· παρημολίως τὸ ὑδατῶδες ὑγρὸν, ὅταν τοῦτο ἀθροισθῇ ἐν τῷ σώματι (ib, 22: ὕδρος δὲ γίνεται τὰ μὲν πλεῖστα, ὅταν τις ἐκ νούσου μακρῆς ἀκάθαρτος διαφέρηται πολὺν χρόνον· φθειρόνται γὰρ αἱ σάρκες καὶ τήκονται καὶ γίνονται ἴθωρ· γίνεται δὲ ἴθωρ καὶ ἀπὸ τοῦ σπληνός, ὅταν νοσήσῃ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἥπατος, καὶ ἀπὸ λευκοῦ φλέγματος, καὶ ἀπὸ δυσεντερίας καὶ λειεντερίας... τὸ δὲ ἴθωρ γίνεται ὅπως· ἐπειδὴν αἱ σάρκες ὑπὸ φλέγματος καὶ χρόνου καὶ νόσου καὶ ἀκαθαρσίας καὶ κακοθεραπείας καὶ πυρετῶν διαφθαρεύσι, τήκονται καὶ γίνονται ἴθωρ· καὶ ἢ μὲν κοιλίῃ οὐ διαδίδοι τὸ ἴθωρ ἐς αὐτήν, κύκλω δὲ περὶ αὐτήν γίνεται. ὡσαύτως τὸ πτύελον ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀκάθαρτον, φορεὺς ἄλλως ἀκαθαρσιῶν. αὗται δὲ ἀποβλητέαι εἰς τὸ σῶμα.

Χαρακτηριστικὸν τῆς γενικωτέρας σημασίας τῶν ἐννοιῶν ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ τὸ χωρίον ἐν τῷ 12: . . . ὅταν κεκινημένων φλέγματός τε καὶ χολῆς, μὴ τὰ συμφέροντα προσφέρηται τῷ σώματι, συστρεφόμενα αὐτὰ πρὸς ἑαυτὰ τό τε φλέγμα καὶ ἡ χολὴ προσπίπτει τοῦ σώματος ἢ ἂν τύχη, καὶ γίνεται ἢ πνευρίτις, ἢ φρενίτις, ἢ περιπλευμονίη.¹ Φυλάσσεσθαι οὖν χρὴ τοὺς πυρετοὺς τοὺς ἐν τῷ χειμῶνι· ἢ δὲ φυλακὴ ἔστω ἡσυχίη καὶ ἰσχυασίη καὶ τῆς κοιλίης κένωσις, ῥυφήμασι δὲ καὶ ποτήμασι διάγειν, ἕως ἂν ὁ πυρετὸς μειωθῇ.² Ἡ μεγάλη ὁμὰς τοῦ *corpus* ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν χυμῶν³ καὶ ἡ φρασεολογία καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκθέσεως τῶν συμπτωμάτων προϋποτιθέασιν κατὰ κύριον λόγον τό τε φλέγμα καὶ τὴν χολὴν ἐν τῇ ὑποδομῇ τῶν θέσεων τῶν ἔργων· οἱ ὅροι χολώδεις, φλεγματώδεις | χολώδεα, φλεγματώδεα |, φλεγμονή, ἀπαντῶσι συχνὰ ἐν ταῖς ἐπιδημίαις I καὶ III καὶ ἐν τῷ περὶ ἀέρων ὑδάτων τόπων. ἐνδείξεις ὑποδιαίρέσεως εἰς πικροχόλους καὶ λευκοφλεγματίας ἔχομεν ἐν τοῖς περὶ διαίτης ὁξέων 34 καὶ ἐπιδημίαι III 14 ἀντιστοιχῶς.

Ἰδιαίτουσαν θέσιν διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ σώματος, περὶ τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει σαφὴς γνώμη, οὐδὲ συμφωνία, ἔχουσιν αἱ λέξεις κρίσις, ἔκρινον, κρίνεται, ἐκρίθη, κρᾶσις, ἄκρητος (= ἄκρατος)· ἡ τελευταία σημαίνει ἄμικτος ἢ ἄσύνθετος καὶ κατὰ τὸν Γαληνόν, ἑσυνιστάμενος ἐξ ἑνὸς χυμοῦ μόνον, ἄκρητος, ἀττ. ἄκρατος (ἄ, κεράννυμι) προφανῶς δηλοῖ ὅτι ἄκρητος δὲν ἔχει λάβη χῶραν.³

Ἡ πρώτη λογία ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ἰπποκράτους ἐγένετο ὑπὸ τοῦ É. Littre,⁴ ὃς καὶ ἀφιέρωσε δύο καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτούς (1839 - 1861) μελετῶν τὸ ὀγκῶδες ἔργον. Αὐτῷ δ' ὀφείλεται ἡ ταῦτισις τῶν ἐν τῷ *corpus* ἐπιδημιῶν μετὰ τῶν διαχυμαινομένων τύπων ἐλονοσίας ἐνδημούσης ἐν θερμοῖς κλίμασιν· ἡ δὴπου μετὰ τῶν τοῦ στήθους νόσων, μάλιστα δὲ τῆς φυματιώσεως, ἦσαν αἱ συχνόταται μάστιγες τῆς μακραίωνος ἐποχῆς.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰπποκράτους ἀπετέλεσε τὸ βασικὸν ἐγχειρίδιον τῆς ἰατρικῆς μέχρι τοῦ μέσου τοῦ 19ου αἰῶνος (1840) ὡς ἔγγιστα, ὅποτε ἡ ἐλονοσία ἀνεκόπη τοῦ ὀλεθρίου αὐτῆς ἔργου παρὰ ταῖς βορείους περιοχὰς τῆς Εὐρώπης.

1. Περὶ συμπτώσεως ἀντιλήψεων ἐπ' αὐτοῦ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἢ καὶ συγχρόνοις ὄρα σελ. 8 ἐπομένην.

2. H.G. Bieler, σελ. 105: «Τὰ ἄρρωστα παιδιὰ σπάνια τρῶνε (Τὰ ἄρρωστα ζῶα ἀποφεύγουν καὶ αὐτὰ τὴν τροφή), ἐκτὸς ἂν τὰ ὑποχρεώσουν.»

3. Περὶ φύσιος ἀνθρώπου 4: Τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐν ἑαυτῷ αἷμα καὶ φλέγμα καὶ χολὴν ξανθὴν τε καὶ μέλαιναν, καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτῷ ἡ φύσις. . . ὑγιαίνει μὲν οὖν μάλιστα ὀκτόταν μετρίως ἔχη ταῦτα τῆς πρὸς ἄλληλα κρήσιος καὶ δυνάμιος καὶ τοῦ πλήθους, καὶ μάλιστα μεμιγμένα ἢ κ.τ.λ. (Littre VI 38 καὶ 40). καὶ Περὶ τροφῆς LV.: ὑγρῶσθη τροφῆς δχημα. Περὶ νοσῶν IV., Littre VII 568: τὸ σῶμα. . . ἀπὸ τῶν ποτῶν καὶ τῶν βρωτῶν τῆς ἰκμάδος ἐπανυρίσκειται. Περὶ παθῶν 8: κρίνεσθαι δὲ ἐστιν. . . ὅταν αὐξωνται αἱ νοῦσοι, ἢ μαραινῶνται, ἢ μεταπίπτωσιν ἐς ἕτερον νόσημα, ἢ τελευτῶσιν.

4. *Oeuvres complètes d' Hippocrate, traduction nouvelle, avec le texte grec en regard. . .*, Paris (10 vol.), 1839 - 1861.

Ἡ νεωτέρα Ιατρικὴ ἐγκαινιάζει τὴν ἰδίαν αὐτῆς διαδρομὴν τῇ (ἐμφανίσει εἰς τὸ προσκῆνιον ἤ) ἀνακαλύψει τῶν μικροβίων, ὡς κυρίων συντελεστῶν τῆς νόσου, ἰδίως τῆς ἐκ τῶν μολύνσεων, ὑπὸ τοῦ διασῆμου Γάλλου χημικοῦ L. Pasteur τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 19ου αἰῶνος. Οἱ μικροσκοπικοὶ ὄργανισμοὶ εἰσχωροῦντες εἰς τὸ σῶμα ἐκ τῶν ἔξω δημιουργοῦσι τὰς διαταραχάς. Οὕτως ἡ Ιατρικὴ ἐπιστῆμη ἐπὶ τέλος ἠδυνήθη νὰ στραφῇ πρὸς συγκεκριμένα αἷτια καὶ νὰ καταπολεμηθῇ μεγάλην τινὰ κατηγορίαν ἀσθενειῶν σχετιζομένας πρὸς τὰς λοιμώξεις.

Ἡ σύγχρονος Ιατρικὴ, παρ' ὅλον ὅτι ἐκτιμᾷ δεόντως τὴν συμβολὴν τοῦ L. Pasteur καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς, μέχρι τοῦδε πορείας, διατυποῖ σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις καὶ ἐνίοτε, ἐσχάτως ὄντως συχνότερον, προτείνει συμπληρωματικὰς ἢ ἔτι ἐν μέρει ἐναλλακτικὰς θέσεις, θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς μορφῆς, ἰδίως μέσῳ ἀντιπροσώπων μιᾶς ἄλλης σχολῆς Ιατρῶν, οἵτινες οὐκ ἀκολουθοῦσι τῇ θέσει τῆς θεωρίας τῶν μικροβίων ἢ ἐπὶ τὸ ὀρθότερον παρεκκλίνουσιν οὐσιωδῶς ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐστιάζουσι τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι οὐ πάντες οἱ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰ αὐτὰ μικρόβια ἐν τῷ αὐτῷ ἢ διαφόρῳ χρόνῳ, ἢ ὄντες φορεῖς αὐτῶν, ὑφίστανται/ἐκδηλοῦσι τὴν νόσον, ἀλλ' οἱ προσφέροντες τροφὴν καὶ ἔδαφος τῇ ἑαυτῷ τοξιναιμίᾳ· συνεπεὶα τοῦ βαθμοῦ ὑπάρξεως ταύτης ἐν τῷ αἵματι εἰσι διαβιβρωσκόμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἐφ' ὅσον τὸ ἀνοσοποιητικὸν σύστημα ἀμύνης ἔχει μεγάλως καμφοῦ. Οὕτως ἄρ', αἱ τοξῖναι ἐκ παραλλήλου ἢ μᾶλλον καὶ ἔστιν ὅτε ἀποκλειστικῶς εἰσιν αἱ εὐθυνόμεναι διὰ τὴν ἀσθένειαν· κατ' ἐπέκτασιν δὲ πᾶν ὅ,τι — διατροφή, ὑπερκόπωσις, τρόπος διαβιώσεως, καταχρήσεις κ.ἄ.τ. — αὐξάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μέγεθος τῆς τοξικότητος τοῦ αἵματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθίστησιν ἡττω τὴν φυσικὴν τοῦ ὄργανισμοῦ ἄμυναν κατὰ τῶν βακτηρίων τῶν προκαλούντων τὰς λοιμώξεις· ἡ ἀπειλὴ δῆπου αὐτῷ ἔστί πως διηνεκῆς.

Ἡ ἀξίησις τῶν τοξινῶν καὶ ἡ ῥοτὴ αὐτῶν τῷ αἵματι καθ' ὅλους τοὺς ἰστούς καὶ τὰ κύτταρα συνίστησι συνάμα καὶ δείκτην δυσλειτουργίας τοῦ χημικοῦ ὄντως εἰπεῖν ἐργαστηρίου τοῦ σώματος. προσέτι δὲ ἰκανὸς τις ἀριθμὸς νόσων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ διαβήτης, ὁ καρκίνος, αἱ καρδιακαὶ παθήσεις, ἡ ἀρθρῖτις, οἱ ρευματισμοί, οἱ διάφοροι ὄγκοι. καλοήθεις ἢ κακοήθεις, τὰ ἀποστήματα, οἱ δοθιῆνες κ.τ.τ. οὐκ ἐπιδέχονται (ἄμεσον πλὴν ἴσως ἔμμεσον) ἐξήγησιν βάσει τῆς θεωρίας τῶν μικροβίων.

Αἱ τοξῖναι, τὰ δηλητήρια τὰ συσσωρευθέντα, ἄλλως αἱ ἀκαθαρσίαι τοῦ τύπου φλέγματος καὶ χολῆς τῶν Ἰπποκρατικῶν, συνεπεὶα κακῆς διατροφῆς κυρίως — οὐδαμῶς γε ὑποτιμῶντες τὴν δυναμικὴν συμβολὴν τῶν γονιδίων καὶ τῆς κληρονομικότητος ἐν γένει —, ὑπερκόπωσης, τρόπου ζωῆς καὶ διαίτης, διαταράττουσι τὴν χημικὴν ἰσορροπίαν ὑξέων - βάσεων τοῦ σώματος. ἡ Ιατρικὴ ἐπιστῆμη προσανατολίζεται πρὸς ἀκριβεστέραν χημικὴν ἐξέτασιν τῆς παθώσεως, ἐρειδόμενη δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς διατροφῆς καὶ συγκε-

κριμένως ἐπὶ τῶν χημικῶν ἀναλύσεων τῶν τροφῶν καὶ τῆς δράσεως τῶν ἐν αὐταῖς συστατικῶν, πέραν τῆς θρεπτικῆς ἀξίας, ὡς μικροβιοκτόνων ἐπιδιώκει ὅπως ἐπιφέρῃ τὴν κάθαρσιν τοῦ σώματος διὰ τῶν φυσικῶν ἀντιδότην καὶ οὕτω συμβάλῃ εἰς τὴν εὐρυθμοτέραν αὐτοῦ λειτουργίαν. κατὰ μέγα δὲ μέρος οἱ ὑπέρμαχοι τῆς σχολῆς ταύτης στοχάζονται ὅπως προλάβωσι τὸ κακὸν ἐντὸς τῆς πρώτης γραμμῆς ἀμύνης κατὰ τῆς ἀσθενείας τῇ πέψει, ἢ τῆς δευτέρας τῷ ἥπατι, καὶ πρὸ τῆς φθορᾶς αὐτοῦ καὶ ἐμφανίσεως τῆς τοξιναιμίας, ἢ τέλος ὑποβοηθοῦντες τοῖς καταλλήλοις ὀργανικοῖς συστατικοῖς, βιταμίναις, ἰχνοστοιχείοις κ.τ.λ., τοῖς ἐνδοκρινέσιν ἀδέσιν, ὡς τῆς τρίτης γραμμῆς ἀμύνης, ἐπινεφριδίοις, θυροειδεῖ τε καὶ ὑποφύσει· οὗτοι πάντες ταῖς αὐτῶν ἐκκρίσεσιν ἀσκοῦσι ῥυθμιστικὸν τινα διακανονισμόν. ὁ κλάδος οὗτος τῆς ἐπιστήμης, ὃς καὶ ὄλοεν κερδίζει ἔδαφος καὶ ἀναγνώρισιν, φέρεται ὡς ἡ Διαιτητικῆ, ἰδιαιτέρα ἔδρα τῆς ἰατρικῆς σχολῆς. οἱ πλείους καὶ μείζους ἀντιπρόσωποι ἐπαναφέρουσιν ἐπὶ τοῦ βήματος ἀξιωματικὰς θέσεις τοῦ Ἱπποκράτους ἐνδεδυμένας πως τῇ πειραματικῇ ἐπιβεβαιώσει. μεταξὺ ἄλλων ὁ Henry Bieler, ὃς ἐν τῷ ἑαυτοῦ βιβλίῳ *Food is your best medicine*, 1965, ἐν ἐλληνικῇ μεταφράσει οἱ *Τροφὲς εἶναι τὰ Καλύτερα Γιατρικά*, 1985, γράφει ἐπὶ λέξει, σελ. 51:

“Πρὶν ἀπὸ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον, ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς (ποῦ ὑψώσαν τὴ φωνὴν ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς τοξιναιμίας οὐ μὴ ἐποχὴ ποῦ κυριαρχοῦσε τὸ δόγμα Παστέρ) ἦταν ὁ Δρ. Τίλντεν, ἰδρυτῆς ἐνὸς Ἰνστιτούτου Ὑγιείας στὸ Ντένβερ καὶ συγγραφέας τοῦ βιβλίου *Ἡ ἐξήγησις τῆς τοξιναιμίας*. Τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς του ἦταν ἡ νηστεία, οἱ διαίτες γιὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἓνας ῥιζοσπαστικὸς τρόπος ζωῆς. . . Ἀργότερα ὁ γιατρὸς Τζῶρτζ Βέγκερ, μαθητῆς τοῦ Τίλντεν, συνέχισε τὸ ἔργον τοῦ δασκάλου του ὑποστηρίζοντας τὸ ρόλον τῆς τοξιναιμίας στὴν ἀσθένεια. Εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου *Ἡ Γένεσις καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς Ἀσθενείας*. . . τὸ ὄνομά μου (γράφει ὁ Η.Β.) προστέθηκε σὶδὸ δικό τους, στὴν ὀνομασία μιᾶς ἔδρας ποῦ δημιουργήθηκε πρόσφατα — τῆς Ἐδρας Τίλντεν, Βέγκερ, Μπῆλερ Διαιτητικῆς Ἰατρικῆς, στὸ Νοσοκομεῖον Γκολντουότερ Μεμόριαλ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολούμπια.” Μία ἄλλη εἶναι ἡ Jean Carper (διατροφολόγος, ὡς ὑπεύθυνος τῶν ἰατρικῶν θεμάτων παρὰ τῷ CNN), *The Food Pharmacy*, 1988, κυκλοφορήσαν μόνις πρό τινος ἐν μεταφράσει ὑπὸ τὸν τίτλον οἱ *Σωστὲς Τροφὲς εἶναι Φάρμακα*, Φεβρ. 2004.¹ ἐπηρεασμένος, τοῦλάχιστον ἐπὶ θεμάτων διαιτητικῆς τῆς ἰδίας σχολῆς, παρουσιάζεται καὶ ὁ ἡμέτερος, Ἕλληνας καθ. παθο-

1. Οὐ δυνάμεθα ἄλλως πως ἢ μετὰ λύπης νὰ ἐπισημάνωμεν τὸ γεγονός ὅτι, εἰς χώρας εἰς ἃς οὐ κυκλοφοροῦσιν ἐν πρωτοτύπῳ ἢ εὐρέως αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐκδόσεις, ἢ ἐν μεταφράσει διάδοσις καιρίων θέσεων, δυστυχῶς γιγνομένη μετὰ παρέλευσιν πέντε καὶ δέκα, μάλιστα δὲ τριάκοντα ἐτῶν, ἐξανεμίξει οἰανδῆποτε ἔνοιαν τοῦ ἐπικαίρου καὶ συγχρόνου.

λογίας του Παν/μίου Ἀθηνῶν, Στεφ. Καραγιαννόπουλος ἐν τῷ αὐτοῦ ἔργῳ 365 *Μυστικά Ὑγείας*, 2000.

Ἴδου τί λέγει χαρακτηριστικῶς εἰς ἐκ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς θεωρίας τῆς τοξιναιμίας ὡς ὑπαιτίου διὰ τὴν πρόκλησιν πολλῶν ἀσθενειῶν, ὁ Sir James McKenzie, ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ H.G. Bieler, σελ. 128: 1. Ὅτι ἀσθένειες εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς μακρᾶς διαδικασίας, πού ἀρχίζει νωρὶς στὴ ζωὴ καὶ καταλήγει στὸν κορεσμὸ τοῦ σώματος ἀπὸ τὶς τοξίνες. 2. Αἰτία τοῦ ἐκφυλισμοῦ αὐτοῦ εἶναι οἱ κακὲς συνήθειες στὸν τρόπο διατροφῆς, στὸν τρόπο ζωῆς καὶ στὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι. 3. Οἱ ἴδιες τοξίνες, ἂν ἐπιτεθοῦν σὲ μιὰ ἄρθρωση προκαλοῦν ἀρθρίτιδα, στὸ συκώτι ἡπατίτιδα, στὰ νεφρὰ νεφρίτιδα, στὸ δέρμα δερματίτιδα, στὸ πάγκρεας διαβήτη, στὸν ἐγκέφαλο τρέλα.¹ “τὸ συμπέρασμα στὸ ὅποιο κατέληξε”, προσθέτει ὁ Η.Β., “εἶναι ὅτι καὶ οἱ καρδιακὲς διαταραχὲς ὀφείλονται στὶς χημικὲς διαταραχὲς στὶς ὁποῖες ὑπόκειται τὸ σῶμα.”

Ἡ ἰατρικὴ τῆς σήμερον, ὑπὸ τὴν πλείσιν ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ ζήλου πρὸς τὴν ἔρευναν, καὶ κατόπιν γενναίας ἐπιδοτήσεως ἐπὶ συγκεκριμένων προγραμμάτων ζωτικῶ ἑνδιαφέροντος, προχωρεῖ εἰς περαιτέρω εἰδικεύσεις· νέοι τομεῖς ἐρέυνης, ἀξιοποιοῦντες σὺν τοῖς ἄλλοις τὰς προόδους εἰς τὸν χῶρον τῆς τεχνολογίας, ἀσχολοῦνται πυρετωδῶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς μεταμοσχεύσεως ἢ ἐμφυτεύσεως φυσικῶν, ἀλλὰ καὶ τεχνητῶν ὀργάνων, τῆς μικροχειρουργικῆς, τῆς πλαστικῆς χειρουργικῆς, τῆς ἑνδοκρινολογίας, τῆς γυναικολογίας / μαιευτικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς στειρότητος, τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποιήσεως, τῆς γενετικῆς καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδύτου φανταζούσης περιοχῆς τῆς κλωνοποιήσεως.

Ἰδιαιτέρως ὁμως οἱ ἐπιστήμονες ἐπιζητοῦσιν ὅπως σπάσωσι τὸ φράγμα καὶ εἰσέλθωσι θριαμβευτικῶς εἰς τὸν χῶρον τοῦ κωδικοῦ / τῆς παρακαταθήκης τῶν γονιδίων, εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ κυττάρου, τὸ ἄλλως γνωστὸν D.N.A., εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οὕτως εἰπεῖν περιβάλλον τῆς κληρονομικότητος, οὐπερ ἐν πολλοῖς ἡ δυναμικὴ εἶχεν ὑποτιμηθῆ τὸν παρελθόντα ἰδίως αἰῶνα ὑπὸ τῶν ἐνθουσιώδων ὑπερμάχων τῶν ἐπιστημῶν ἀγωγῆς καὶ ἐν γένει τῶν ὑπερεκτιμῶντων τὴν συμβολὴν τῶν ἐκ τοῦ (ἐξωτερικοῦ) περιβάλλοντος ἐπιδράσεων, καὶ ἐλέγξωσιν ἀρνητικούς παράγοντας τοῦ γενετικοῦ ὕλικου εὐθυνομένους δι’ ἐκδηλον εὐαισθησίαν, εὐπάθειαν ἢ καὶ προδιάθεσιν πρὸς δυσιάτους ἀσθενείας, οἷας τὸν καρκίνον, τὰς καρδιακὰς προσβολὰς, τὸν διαβήτην, τὴν παχυσαρκίαν κ.ἄ.τ. Πρὸ τοιούτων προσπαθειῶν ἐκ μέρους τῶν ἐρευνητικῶν κέντρων καὶ τῆς εὐγενοῦς ἀμίλλης μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων - ἐρευνητῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ

1. Περὶ ἀξίας προσοχῆς συμπτώσεων ἀντιλήψεων μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου ἰατρικοῦ κόσμου, βλ. πρὸς τὸ τέλος τῆς σελ. 5 καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς 6 τοῦ παρόντος ἀρθρου.

ὅπως οὗτοι ὑπερβῶσι τὰ ὅρια καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς τρεχούσης γνώσεως, ἐκτὸς ἄλλων διὰ διεθνῶν καὶ πανελληνίων συμποσίων καὶ συνεδρίων, λαμβανόντων τὴν σήμερον ἡμέραν χώραν συχνότερον ἢ ποτε καὶ ἄλλοτε, ἐπιτυχῶς φέρουσιν εἰς φῶς, κοινὸν καθιστάντες ἀγαθόν, τὰς τελευταίας ἐξελίξεις, διαπιστώσεις ἢ καὶ ἀνακαλύψεις.

Τὰ μαζικὰ μέσα ἐνημερώσεως / πληροφορήσεως συμβάλλουσι τὰ μέγιστα πρὸς τοῦτο καὶ ὑπερβαίνοντα τὰ πολὺ περιορισμένα ὅρια ἐξειδικεύσεως, ὀρολογίας καὶ ἄλλων πολυπλόκων χειρισμῶν τεχνικῆς καὶ πειραματικῆς φύσεως, τιθέασιν κατὰ τρόπον προσιτὸν τοῖς πᾶσι τὰ πορίσματα ἢ ὅπως δὴποτε τὰ οὐσιώδη σημεῖα τοῦ δεῖνος συγκεκριμένου πεδίου ἐρεύνης· ἐν τοιοῦτον συνέδριον, τὸ 19ον ἐν Ἀθήναις, τῆς 11ης -4-2004, περὶ τῶν καρδιακῶν προσβολῶν, ἐτόνισε, διὰ τηλεοπτικῆς ἐκπομπῆς τῶν εἰδήσεων, τὴν σημασίαν τῆς διατροφῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως διὰ τὴν πρόληψιν· συνέστησε δὲ τὴν ἀποφυγὴν ἢ τοῦλάχιστον τὸν περιορισμὸν κατὰ τὸ δυνατόν τοῦ ἄλατος, τὴν ἐν γένει ἐπιδίωξιν μιᾶς ἰσορροπημένης διαίτης τῇ καταναλώσει δημητριακῶν καὶ ὀσπρίων, ἰχθύων καὶ ἰδιαίτερος φυτικῶν τροφῶν καὶ φρούτων πλουσίων βιταμινῶν καὶ ὀργανικῶν ἀλάτων, τοῦ δὲ κρέως οὐχὶ πλέον τοῦ δις ἐσθίειν τῆς ἐβδομάδος· βραχεῖ δὲ μετὰ τοῦτο, τῇ 22ᾳ τοῦ ἰδίου μηνός, ἀντιπρόσωπος ἐρευνητικοῦ κέντρου ἀνεκοίνωσε μέσῳ τοῦ ἰδίου προγράμματος τὴν ἐπιτυχή ἐξιχνίασιν δύο γονιδίων ὑπευθύνων διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ καρκίνου τοῦ μαστοῦ καὶ γονιδίων διὰ τὸν καρκίνον τοῦ παχέος ἐντέρου.

Αἱ ἐρευναι αὗται δημιουργοῦσι προοπτικὰς καὶ τρόπους προλήψεως τῆς συχνῆς ταύτης ἀσθενείας· ἢ ἐπὶ τῶν γονιδίων τοῦ μαστοῦ ἐρευνα διαπιστοῖ ὅτι οἱ φορεῖς τῶν δύο αὐτῶν γονιδίων παρουσιάζουσιν ἐντὸς σταδίου τινός τοῦ βίου τὴν νόσον, ἐν ᾧ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ παχέος ἐντέρου οἱ φορεῖς παρουσιάζουσιν τὴν νόσον κατὰ ποσοστὸν 20%.

Συμπερασματικῶς, τὰ νοσογόνα αἷτια οὐχ εὔρηται ἐπαπειλοῦντα τὴν ὑγίειαν μόνον ἐκ τῶν ἔξω, οὐδὲ διαρκούσης μόνον τῆς αὐτοτελοῦς ἀτομικῆς ζωῆς, ἡγουν τῆς ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ καὶ ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔσω, ἐτι δὲ καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως καὶ μορφώσεως τοῦ ἐμβρύου ἐνυπάρχουσιν ἤδη, καίτοι λανθάνοντα, ἐν τοῖς κωδικοῖς τοῦ σπέρματος καὶ ὠαρίου τῶν γονέων (ἐν τοῖς χρωματοσώμασιν αὐτῶν)· ἐπαληθεύεται δὲ πλήρως τὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἡ ῥῆσις «ἁμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέχνα», εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὸ βεβαρυμένον τῶν δυνάμει, καὶ οὐχὶ εἰσέτι πράξει, γονέων παρελθόν.

Ἐν κατακλειδί, τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἰπποκράτους, αἱ διαιτητικαὶ συνταγαί, αἱ λεπτομερεῖς καὶ ἀκριβεῖς περιγραφαὶ τῶν συμπτωμάτων εἶναι εἰς ἀνεξάντλητος πλοῦτος, μία ἀστείρευτος πηγὴ, ἣτις ἀναβλύζει δαψιλῶς καὶ εὐφραίνει τὸν ἐκάστοτε πίνοντα, ὥστε θαμὰ ἐπανιέναι μετ' ἐκτιμήσεως καὶ θαυμασμοῦ.

